

komt ook in de literatuur het streven op, het leven weer te geven, precies zooals het bij scherpe waarneming blijkt te zijn. Alle verhulling, alle schijn of conventie, ook alle gevoeligheid, die de rauwheid der werkelijkheid verzacht, wordt daarbij vermeden. En zonder dat de persoonlijkheid van den waarnemer eenigen invloed mag oefenen op de weergave, dus ook zonder dat rekening gehouden wordt met goed of slecht, mooi of leelijk, zedelijk of onzedelijk, wordt het werkelijkheidsbeeld van het leven gegeven. Het leven zooals het is, daar gaat het om. Als er sprake zou zijn van medelijden, van vreugdegevoel of van eenig ander sentiment, moet dat, aldus heeft Gustave Flaubert gezegd, uitgaan van de dingen zelf, omdat het daarin besloten ligt, maar het mag niet wezen de weerslag van eenigen invloed van den schrijver op den lezer. De Schrijver dient, zoo heet het verder in deze beschouwing, de menschen te beschrijven gelijk de krokodillen. „Wie maakt er aanmerking op hun kaken? Beschrijf ze, zet ze op sterk water of vul ze op, maar ga ze niet waardeeren. Wie zijt gij zelf, armzalige sterveling? De conclusie behoort God alleen”.

Deze richting nu, die in Frankrijk vertegenwoordigd werd door Flaubert, de Goncourts, Emile Zola, en die van daaruit heel Europa doortrok (Tolstoi, Ibsen, Hauptmann) werd door Lodewijk van Deyssel in ons land geïmporteerd, en door de eerste proza-schrijvers van de Tachtigersgroep ijverig gepropageerd.

Behalve dat dit naturalisme aansloot bij de geestelijke structuur ook hier te lande, paste het zich direct aan bij de sfeer, die typeerend is voor de vaderlandsche letterkunde van alle eeuwen. Reeds in de eerste proeven van literatuur in de volkstaal is er een sterke neiging tot realisme — men denke aan de middeleeuwsche „solternieën”, aan de „esballementen” der Rederijkers e.d. — en dat realisme blijft, over alle veranderingen van tijd en smaak heen, omdat het behoort bij onzen volksaard. Met die sfeer van realisme nu vindt het naturalisme onmiddellijk contact. Trouwens in wezen is het daaraan gelijk. Het naturalisme is niet anders dan een bepaald accent van realisme. Beide termen bedoelen aan te wijzen de weergave van werkelijkheid, maar bij naturalisme is daarin een element van opzettelijkheid: de naturalistische auteur legt er zich op toe zoo scherp en klaar mogelijk die werkelijkheid te doen leven, met terzijdestelling van iedere andere overweging, zooals ik boven aantoonde. „De dingen moeten zich zeggen door den artist heen” heeft van Deyssel geëischt, en daarbij moet hij „platte uitdrukkingen niet vermijden, als hij die noodig heeft voor zijn artistiek doel”.

Naturalisme is dus met opzettelijkheid gegeven realisme, precies dat wat Frans Nelscher neerlegde in den titel van een zijner eerste schetsenbundels „Studies naar het naaktmodel”.

Met Van Deyssel waren het velen, die het naturalisme aanhingen. Querido, Joh. de Meester, Van Looy, Heyermans, Robbers, om slechts enkelen te noemen, waren in hun eerste werk allen naturalist. Sommigen van hen schreven zelfs verhandelingen ter propageering van de richting. Maar van meet aan waren er ook tegenstanders. Van Eeden b.v. heeft zich in zijn bekende studie „Over

Naturalisme” met nadruk verzet tegen het „diep ontleiden van sommige aandoeningen, het uitpluizen van sexuele gevoelens, het nauwkeurig beschrijven van lichaamsgevoelens”. Hij acht dat niet het werk van den kunstenaar, maar van den psycholoog, nog meer van den psychiater. En ook van andere zijde werd het opzettelijk weergeven van allerlei banale dingen afgekeurd. Het naturalisme werd, om die opzettelijkheid ten aanzien van het zinnenleven, zelfs onzedelijk genoemd. En de christelijke levensovertuiging had en heeft nog altijd het ernstige bezwaar, dat de onweerdhouden weergave ook van het lage en leelijke, van het zondige en verkeerde, boeken en bladzijden bracht, die met de christelijke levenssfeer volstrekt onverenigbaar waren. In het uitschakelen van de persoonlijkheid zag en ziet het terecht het terzijdestellen van het normale, dat voor den christen bindend is ten opzichte van ieder levensverschijnsel.

Dit verzet, maar meer nog de praktijk van het naturalisme, hebben gaandeweg de richting doen verdwijnen. De strakke doorvoering van de naturalistische idee bleek al spoedig voor den echten kunstenaar onmogelijk. Naarmate hij meer kunstenaar was en dus sterker van binnen-uit gedreven, naar die mate kon hij ook minder zich vinden in het volstrekt-onpersoonlijk weergeven van wat hij aan werkelijkheid om zich heen zag. Onbedoeld en als vanzelf kwam bij die weergave de eigen gewaarwording van den weergever naar voren. „In plaats van het verstandelijk redeneerende Ik”, zoo schreef Frans Coenen (zelf een der naturalistische proza-auteurs), „kwam onbemerkt het gevoels-Ik... en zoo verkeerde het koel-wetenschappelijk bedoelde, het streng objectieve naturalisme allengs tot al beperkter en al hartstochtelijker subjectivisme, tot zuivere persoonlijkheidsuiting”.

Daarmee was het naturalisme dood. Van Deyssel zelf luidde de doodsklok in zijn bekend geworden stuk over „De dood van het naturalisme”.

Omstreeks 1900 was de werkelijkheidsreproductie weer teruggevloeid in de aloude bedding van het realisme; de weergave werd die van den kunstenaar zelf. Meer en meer begon zelfs dat eigene te overheerschen. Er ontstond een zuivere stemmingskunst. Impressionisme en extase kwamen in de plaats van de nuchter-ontledende beschrijving. Van Deyssel, „de vader van het naturalisme”, was een van de eersten, bij wien zich deze verandering openbaarde. Hij begon met zijn zoogenaamde „proza-gedichten”, lyrisch-impressionistische stukken, die als richtsnoer hadden de leuze „kunst is passie”. Maar hij achtte dit niet een verandering in den zin van terugkeer op een ingeslagen weg, doch een zich-beter-bewust worden van het te voren beleden beginsel. „Sensitivisme” aldus verklaarde hij, is „verlanning van naturalisme”, „het uiterste verfijningsstadium van geëmotioneerde waarneming”.

Intusschen was daarmee toch het naturalisme in zijn historische openbaring dood, en het is dood gebleven. Want het Tachtigersproza dat volgde en dat van de jongere generatie behield dat element van sensitivisme.

Ik hoop, dat met deze korte uiteenzetting de vraag van de „leesclub” voldoende beantwoord is.

verstand onmiddellijk den pas af te snijden en niet alleen met vreugde, maar ook met gepaste bedachtzaamheid de ommekeer in de natuurwetenschap gade te slaan.

Ten eerste dan moet het niet zoo opgevat worden, alsof men thans iemand in naam der nieuwe natuurwysgeerige beschouwingen tot de erkenning van Gods bestaan kan dwingen. Het is wel zoo, dat de wetenschap in het hart der werkelijkheid de sporen ontmoette van iets of iemand, die op dezelfde wijze als onze geest schijnt te werken, bewijzen van een kracht, die aan onzen geest verwant is. En alles pleit er voor, om dit groote directief, dezen alomvattenden geest, deze wereldrichtende intelligentie God te noemen. Maar altoos kan, wie wil zich aan de klem van dat betoog onttrekken door liever aan het toeval toe te schrijven, wat kennelijk Godes is. Men heeft nu eenmaal geen nieuwen vorm van 't physico-theologisch Godsbewijs gegeven en geen afdoende remedie tegen het atheïsme gevonden; want, zooals Bacon in een zijner Essays opmerkt, al zou de dwaas het ook anders denken en weten, hij zegt toch in de overlegging van zijn hart, dat er geen God is. (Psalm 14).

En voorts moet men ook wel bedenken, dat de natuurwetenschap uit eigen aandrang nimmer zal kunnen komen tot een God, die niet alleen een rustpunt voor het denken is, maar ook aan de persoonlijke behoeften van ieder zoekend en lijdend menschenhart voldoet. Zij kan komen tot een Godsidee, die de sluitsteen is van haar wereldconceptie, de hoogste bevrediging van haar rusteloos zoekend denken, het eeuwige vaste punt in de wereld der veranderlijke dingen en de oergrond van alle zijn. De ontdekking, het vinden van dezen God kan haar in verrukking brengen, desnoods

Zoo niet, dan zij haar leden aanbevelen de lectuur van Frans Nelschers studie „Wat is naturalisme”, van het genoemde artikel van Van Eeden „Over Naturalisme”, of het boek van Frans Coenen „Studies van de Tachtigersbeweging”. En desgewenscht is meer literatuur op te geven.

C. T.

III ZIELKUNDE III

Hernieuwd Apollinarisme?

III.

Wanneer wij de vraag willen beantwoorden of de dezerzijds voorgedragen meening in hoofdtekken overeenkomt met het standpunt van Apollinaris dat door de kerk werd verworpen, dan is het uit den aard der zaak noodzakelijk een poging te wagen om de meening van Apollinaris te tekenen en deze dan te gaan vergelijken met die, welke wij voordragen.

Nu moeten wij hier echter al dadelijk op onze hoede zijn voor de mogelijkheid van een niet geringe vergissing. Heel het denken over psychologische onderwerpen is sinds de vierde eeuw na Christus anders geworden. Onze problemstellingen zijn totaal anders dan die welke Apollinaris kende. Vandaar dan ook dat het zoo moeilijk is om Apollinaris te beschrijven in de termen van de zielkunde van 1934. De termen toch die Apollinaris gebruikt, vindt men hier en daar in de hedendaagsche zielkunde wel terug, maar een nadere beschouwing leert dan dikwijls dat zij iets gansch anders beteekenen. Dat is steeds een groote moeilijkheid op ons vakgebied. Het denken heeft zich in zestienhonderd jaar wel zoozeer ontwikkeld, dat het onmogelijk is om een betoog van heden te leggen naast een betoog van zestienhonderd jaar geleden, om dan te concluderen: dit betoog is gelijk dat betoog. Reeds om deze redenen past ons groote voorzichtigheid.

Maar er is nog iets anders. Niet alleen zijn de termen gewijzigd en heeft de denkwereld zich uitgebreid, maar wij hebben zelfs problemstellingen, die men zestienhonderd jaar geleden niet kende, terwijl men toen weer uitging van een gedachtenschema, dat ons ten eenen male vreemd is. Wie dit vergeet zal, als hij gaat vergelijken, steeds onrecht doen of aan de menschen uit de vierde eeuw, of aan de menschen van 1934; mogelijk ook aan beide.

Om een voorbeeld te noemen. De Steen poogt in zijn artikel de dezerzijds verdedigde opvatting te dringen in het schema: passieve stof en actieve vorm. Nu is dit schema, ontleend aan de Aristotelische filosofie, misschien voor velen bruikbaar wanneer wij spreken over opvattingen uit de eerste eeuw. Maar het meest kunstige sophisme is toch ongeschikt om de hedendaagsche psychologische opvattingen in het schema: passieve stof — actieve vorm, in te drijven. En dit om de eenvoudige reden, dat heel de denkstructuur die aan deze onderscheiding ten grondslag ligt tegenwoordig psychologisch is verworpen. De hedendaagsche opvattingen zijn niet eens meer vergelijkbaar met

kan zij Hem beminnen met den spinozistischen amor intellectualis, maar nooit zal ze op dezen weg van het verstand een God van liefde en erbarming vinden, een Verlosser van een verloren wereld, een hersteller van een vervallen kosmos. Want die openbaart zich in andere dan intellectuele categorieën, vraagt voor de kennis van Hem niet de uiterste scherpheid van het verstand en laat zich niet benaderen op de voor zoo weinigen begaanbare wegen der wetenschap.

Ten derde is het ook niet zoo — en dat moge even uitvoeriger worden toegelicht — dat het wonder thans gereeder door ons verstand kan worden aanvaard. Men heeft dat namelijk zoo willen zien en nadrukkelijk beweerd; en ook in Christelijke kringen heeft men de gewijzigde opvatting der natuurwetenschap soms mede daarom met vreugde begroet, omdat men meende, dat daarin voor het wonder meer ruimte was verkregen, zoodat het Christelijke geloof daardoor den man der natuurwetenschap minder moeilijkheden zou bieden, en dus voor hem gemakkelijker te aanvaarden zou zijn.

Men had er zich in de vorige periode namelijk feitelijk bij neergelegd, dat op dit punt tusschen geloof en ongeloofige natuuronderzoekers toch nooit overeenstemming zou worden bereikt. Hoezeer het rationalistisch materialisme ook de onmogelijkheid van het wonder trachtte aan te toonen, van Christelijke zijde hield men hardnekkig aan de wonderen van het verleden en aan de mogelijkheid van het wonder ook heden ten dage vast. „Deze strijd”, schreef Professor Grosheide in 1921, „is uitgestreden in dien zin, dat men zich voorgoed in twee partijen heeft gesplitst, men weet, dat van geen toenadering sprake kan zijn, het geloof in den Christus der Schriften maakt

de opvatting deze vergelijken, of na

Een ander opmerken, bruikbaar: zij ook ree leden werd nu iets anders duidelijk w de dagen min of meer verleiden o daag deze soms aan uit Seebert dat de Log creatuurlijk

Nu betee geleiden op iets anders. om zich in dit verstan gens die v nooit is te zeggen: ik stand) en natuur, tot moeten wo teerde (Ge

Dat nu duidelijk w omtrent he voor de de mens draagt, van Apollin

Maar de door mijn mers schrij „Letterlijk drager v zelf eige op een cor pneuma a te bereden functie, in Prof. W. b deel van d hooger de ook de me het lagere, die functi

Uit dit heeft hoe elkaar ver wij betoog Wanneer pen, over ringsprinc aan een v lijkheid e kwaliteit, c schelijke t het active deze funct met comm

ondersche tegenstand Maar z het eenskl een moge Dat dit bliken.

Het beg zin gezei boel van aan de na op een an en het lot natuurlijk liggen er verweven v vorige er woord in zwaardere de ons be sche wonc gebied lig wel zijn g Over het praeter n rationalism van de m immers d gebeuren dit karak duidelijk

Maar nu anderd; i met een o beteekent lijkheid v veronders latie eens bleef dri

POPULAIR-WETEN- SCHAPPELIJKE SCHETSEN

De huidige verhouding van natuurwetenschap en theologie.

VI.

Nu is eigenlijk aan de orde gekomen de vraag naar de beteekenis van de boven vluchtig geschetste verschijnselen voor het denkleven van onzen tijd en voor de Christelijke natuurphilosophie, die immers altijd met het in natuur en openbaring gegevene rekening wil houden en zich ook wil verstaan met de theologische interpretatie van het over de natuur in het Woord geopenbaarde.

Het is wel heel moeilijk om die juist opkomende verschijnselen, die nog geen definitieven toestand of algemeen vaststaand resultaat hebben opgeroepen, reeds nu op hun wezenlijke waarde te schatten. Eigenlijk moest men zich zeer consciëntieus achtereenvolgens afvragen, wat ze thans reeds beteekenen, wat ze nog zouden kunnen beteekenen, en wat ze zeker niet beteekenen.

Ook dat laatste is van groot belang. Het gevaar is niet zoo heel denkbeeldig, dat een Christelijke natuurphilosophie allerlei nieuwe gedachten met vreugde begroet, als de wetenschappelijke erkenning binnenhaalt en uitdraagt, van wat zij uit anderen hoofde altijd heeft voorgestaan, om dan straks misschien weer ontnuchterd te worden, als de wetenschappelijke inzichten zich weer eens zouden wijzigen. Daarom verdient het hier wel aanbeveling met het laatste te beginnen, aan te vangen met de vraag, wat deze dingen zeker niet beteekenen, om zoodoende alle opduikend mis-